

Osman Nevres'in Kerbelâ Mersiyeleri I: Mersiye-i Hazret-i Hüseyin*

BAYRAM ALİ KAYA **

Karbala Elegies of Osman Nevres I: Hazret-i Hüseyin's
Elegy

Ö Z E T

Bu çalışmada ilk olarak, Kerbelâ mersiyeleri ve Osman Nevres hakkında ana hatlarıyla bilgi verilmiş, ardından şâirin Mersiye-i Hazret-i Hüseyin olarak da adlandırılan Kerbelâ mersiyesi tanıtılmaya çalışılmış, ayrıca mersiyenin popüler transkripsiyonlu metni ile tıpkıbasımına yer verilmiştir.

Nevres, terkâb-i bent nazım şekliyle kaleme aldığı 12 bentlik mersiyesinde konuyu, Hz. Hüseyin'in haksız yere ve hunharca katledilmesini merkeze almak, Kerbelâ olayından çeşitli sahnelere yer vermek, çekilen acıyı ve tutulan mâtemi yoğun bir şekilde dile getirmek süretiyle işlemiş; ayrıca, feleğe duyduğu sitem ve öfkeyi dile getirmiş, Yezid ve adamlarına lânet etmiştir. Nihâyetinde ise şâir, yaşananların kader sonucu gerçekleştiğini belirtmek süretiyle kazâya rızâ gösteren bir tavır içerisine girmiş ve böylesine hazin bir olayı tam mânâsıyla tasvir etmek hususunda âciz olduğunu belirtmiştir.

Latin harfli metninin tamamına ilk kez, hazırladığımız dîvân neşrinde yer verilen eserin ayrıntılı bir şekilde tanıtılmasıyla, klasik şiirin son döneminde kaleme alınmış Kerbelâ mersiyelerinden birinin daha bilim dünyasının istifadesine

A B S T R A C T

In this study firstly, information about the main lines of Karbala elegies and Osman Nevres were given, then the poet's Karbala Elegy, also called Mersiye-i Hazret-i Hüseyin, was tried to be introduced in detail, also the popular transcribed text and facsimile of the elegy was given.

In this elegy with 12 stanzas, which he wrote in Nevres terkâb-i bent verse, the subject is addressed by he focused on the unjust and cruel murder of Hz. Hussein, giving place to various scenes from the Karbala incident, expressing the pain suffered and the grieving intensely; he also expressed his reproach and anger towards the heavens and cursed Yazid and his men. In the end, the poet took an attitude of consenting to the accident by stating that the events happened as a result of fate, and said that he was incapable of describing such a sad event fully.

It is aimed to present one of the Karbala elegies written in the last period of classical poetry, to the benefit of the scientific world, by introducing the work, whose entire

* Makalenin Geliş Tarihi: 12.04.2022 / Kabul Tarihi: 27.05.2022. Osman Nevres'in Kerbelâ mersiyelerinin metinlerinin neşrinin yanı sıra hem şekil, hem de muhteva bakımından incelenmelerini, dolayısıyla ayrıntılı bir şekilde tanıtılmalarını amaçlayan, aynı zamanda iki ayrı makale olarak düşünülen bu çalışmanın ikincisinin, "Osman Nevres'in Kerbelâ Mersiyeleri II: Mersiye-i Kerbelâ" başlığı ile yayımlanması düşünülmektedir. Bu nedenle Kerbelâ mersiyeleri, Nevres'in şâirliği vb. hususlara dâir verilen genel mâlumâta sadece bu makalede yer verilecek, bununla birlikte her iki makaleye de ayrı birer sonuç kısmı eklenecektir.

** Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, (bkaya@sakarya.edu.tr), Orcid Id: 0000-0002-8889-5587.

sunulması, böylece konuyla ilgili araştırma ve çalışmalara katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Latin letter text is included in the divan publication, for the first time, and thus to contribute to research and studies on the subject.

ANAHTAR KELİMELELER

Osman Nevres, Kerbelâ mersiyeleri, mersiye, Hz. Hüseyin.

KEYWORDS

Osman Nevres, Karbala elegies, elegy, Hz. Hüseyin.

Giriş

Kerbelâ Mersiyeleri

*Âh kim zulm ile âğaşte-i hûn oldu Hüseyin
'Alem-i rahmet iken hâke nigûn oldu Hüseyin*

Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin'in, içlerinde âilesinden kişilerin de bulunduğu yetmişten fazla taraftarıyla birlikte 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) tarihinde Kerbelâ'da Yezid kuvvetlerince hunharca şehit edilmesiyle yaşanan Kerbelâ olayı, İslâm dünyasının kanayan bir yarası olmuş, bu fâcia tarihî ve sosyal etkisini tüm tâzeliğiyle günümüze dek sürdürmüştür. Tüm Müslümanları derinden etkileyen bu son derece önemli ve elim olayın yol açtığı infial ve hissiyât, türlü sanat dalları aracılığıyla dile getirilmiştir. Örneğin Hz. Hüseyin'in mücadelesinin ve şehâdetinin bir tür tiyatro temsili şeklinde canlandırıldığı tâziye, ravza, şebeh veya şebîh olarak adlandırılan yas törenleri hattâ bu törenlerin düzenlenmesi için özel olarak inşâ edilen Hüseyniye denilen mimarî yapılar, Kerbelâ olayını tasvir eden minyatürler ve resimler yapılmış; Kerbelâ mersiyelerinin, kendine has bir tavır ve edâ ile bestelenmiş şekilleri olarak da tanımlanan hattâ muharrem ilâhîsi olarak da adlandırılan muharremiyeler, mersiyehânlar tarafından tâziye törenlerinde, meydanlarda, câmilerde, bilhassa tekkelerde okunmuştur (Çağlayan, 1997: 25-26, 28; Uzun, 2002: 274-275; Uzun, 2006: 8; Yılmaz, 2006: 21, 23-24; Arslan-Erdoğan, 2009: 50, 58, 61-62; Yılmaz, 2016: 1, 4, 392).

Zamanla edebî bir türe dönüşen, şâir ve ediplerimiz için ayrı bir ilham kaynağı hâline gelen Kerbelâ olayı, Hz. Hüseyin'in şehit edilişi merkeze alınmak sûretiyle edebiyatımızın dîvân, halk/âşık, tasavvuf/tekke ve diğer alanlarında ortak bir konu olarak işlenmiş böylece Maktel-i Âl-i Resûl, Maktel-i Hüseyin; Vak'a-i Dil-sûz-ı Kerbelâ, Vak'a-i Kerbelâ, Kerbelâ Mersiyesi, Kerbelâ-nâme, Kitâb-ı Kerbelâ;

Mersiye-i Cenâb-ı Seyyidü'ş-Şühedâ, Mersiye-i Hazret-i Hüseyin, Mersiye-i Muharrem, Mersiye-i Şâh-ı Şehîd-i Kerbelâ; Muharremiye, Nâme-i Muharrem, Muharremlik vb. doğrudan türü ele veren genel yâhut Girye-i Mâtem, Hadîkatü's-Süedâ, Makâlid-i Aşk, Mâtem-nâme, Nâle-i Uşşâk, Nefâisü'l-Enfâs, Nevha-i Dil, Ravzatü'ş-Şühedâ, Riyâz-ı Asfiyâ, Tâziye-nâme, Vâveylâ vb. özel adlandırmalarla pek çok telif ve tercüme eser kaleme alınmıştır. Makâlid-i Aşk gibi sadece Kerbelâ olayıyla ilgili manzûmelerden oluşan eserler olduğu gibi, konuyla ilgili çok sayıda manzûmeye ayrıca dîvân, mesnevî vs. eserler içinde yer verilmiştir (Çağlayan, 1997: 30, 33-34, 40; Uzun, 2002: 274-275; Arslan-Erdoğan, 2009: 50-52; Algül-Kara, 2014: 18; Yılmaz, 2016: 361-362, 392; Alp 2020: 61-62).

Kerbelâ olayını konu edinen eserlerin edebiyatımızdaki ilk örneklerinin on dördüncü yüzyılda yazıldığı ve ilerleyen yüzyıllarda da yazılmaya devam edildiği bilinmektedir. Bu eserler farklı vezinlerle ve gazel, kaside, kıt'a, rubâi, murabba, muhammes, müseddes, müsebbâ, müsemmen, mu'aşşer, terkîb-i bent, tercî-i bent, mesnevi, tuyuğ gibi farklı nazım şekilleriyle üstelik manzum, mensur ya da manzum-mensur karışık tarzda kaleme alınmışlardır. Türe duyulan ilgi, 10 Muharrem'in mâtem günü olarak anılmaya başlaması, bu tarihte yeni bir mersiye yazma geleneğinin yaygınlaşması hattâ Bektâşî tekkelerinin kapatılmasıyla oluşan tasavvufî değişimin edebiyatı da etkilemesiyle on dokuzuncu yüzyılda da devam etmiş; aralarında Şeref Hanım (ö. 1861), Osman Nevres (ö. 1876), Yenişehirli Avnî (ö. 1883), Mûsâ Kâzım Paşa (ö. 1890) ve Osman Şems Efendi (ö. 1893) gibi şâirlerin bulunduğu isimler, aynı zamanda Kerbelâ mersiyeleriyle tanınmışlardır (Çağlayan, 1997:

XIV, 40, 46; Uzun, 2006: 9; Arslan-Erdoğan, 2009: 50-51; Yılmaz, 2016: 384-385, 389-390, 631; Alp, 2020: 63).¹

Osman Nevres

Nevres, bâzı gazellerinde “Nev-zemîn”, “Acemâne”, “Mersiye-gûne” gibi başlıklar kullanmak; mahlasına matla beytinde yer vermek, şiirlerinde telgraf, vapur, Avrupa vb. kelimeleri kullanmak sûretiyle bir nevi yenilik arayışlarına girmiş olsa da şiirde büyük oranda klâsik terbiye ve zevkin etkisinde kalmış, bir başka deyişle devrinde Avrupaî edebiyattan çok dîvân edebiyatı geleneğine bağlı kalmıştır. İlgi ile okunan sanatlı nesirleri, son derece duygusal na’t ve mersiyele, hayli güzel âşikâne, rindâne hattâ bâzı yeni düşünceleri yansıtan vatan temalı gazelleri, şarkıları olmakla birlikte Tanpınar’ın da ifade ettiği üzere, “devrinin orta hâlli şâirlerinden biri” (Tanpınar 1997: 422; Kaya 2017: 144) olan Osman Nevres, son derece içli Kerbelâ mersiyele kaleme almış, vefat tarihinin 10 Muharrem’e denk gelmesi hayli mânidâr bulunmuştur.²

Mersiye-i Hazret-i Hüseyin

Nevres’in Kerbelâ olayını konu edinen iki adet mersiyele bulunmaktadır. Sadece *Mersiye* başlığını taşımakla birlikte aynı zamanda

¹ Kerbelâ olayı ve Türk edebiyatında kaleme alınmış Kerbelâ mersiyele hakkında geniş bilgi ve metin örnekleri için bk. Bünyamin Çağlayan, *Kerbelâ Mersiyele*, Ankara 1997; Cemil Çiftçi, *Divan Şiirinde Kerbelâ Ağıtları*, İstanbul 2008; Cemil Çiftçi, *Halk Şiirinde Kerbelâ Ağıtları*, İstanbul 2009; Mehmet Arslan-Mehtap Erdoğan, *Kerbelâ Mersiyele*, Ankara 2009; Alim Yıldız (Editör), *Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ-Edebiyat*, Sivas 2010; Hüseyin Algül-Mustafa Kara, *Ehl-i Beyt Kerbelâ ve Mersiye*, Bursa 2014; Müslüm Yılmaz, *Klasik Türk Edebiyatında Kerbelâ Hadisesi*, İstanbul 2016. Kerbelâ mersiyele hakkında bâzı bilgi ve değerlendirmelerin yanı sıra, Türkçe kaynaklardan hareketle hazırlanmış güncel bir Kerbelâ literatürü için ayrıca bk. Gökalp Alp, “Türk Edebiyatında Kerbelâ Hadisesi: Konuyu Kendi Realitesine Uygun Konumlandırma Çabası, Eksiklikler, Tespitler, Literatür”, *IJOJ*, 2020.

² Osman Nevres’in hayatı, eserleri ve edebî kişiliğiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Bayram Ali Kaya, *Osman Nevres Dîvânı*, İstanbul 2017, Kesit Yay., s. 89-285.

Mersiye-i Hüseyinî veya *Mersiye-i Hazret-i Hüseyin* olarak adlandırılan ilk mersiyesi,

Demdir ey dil alayım destime levh ü kalemi

Şûr-ı mâtem ile tecdîd edeyim köhne gamı

mısralarıyla, Ödemişli Muammer'in ifadesiyle ise "bedî'â-i garrâsıyla" başlamakta,

Bunu kim etdi ise rûhuna yüz bin nefrîn

Ede Allâh anı dûzahda mü'ebbed âmîn

mısralarıyla son bulmaktadır.

Bâzı çalışmalarda Osman Nevres'in basılı ilk eseri olduğu belirtilen mersiye'nin basım yeri ve tarihi tam olarak bilinmemekte, eserin baş tarafındaki "Sâbıkân Bağdâd ve hâlen İkinci Ordû-yı Hümâyûn Muhâsebecisi sa'âdetlü Nevres Efendi'niñ zâde-i tab'-ı âşıkâneleri olan mersiye-i belîğalarındır" kaydından hareketle, 1289/1872-1873 yılı içinde veya 1289-1290/1872-1874 yılları arasında basılmış olabileceği değerlendirilmektedir. Nevres'in yeniden gözden geçirmek sûretiyle dîvânına da aldığı eserin 6 sayfa tutarındaki matbu nüshasının dışında, çeşitli kütüphanelerde (Örneğin bk. Milli Ktp. Türkçe Yazmalar Kataloğu, No. A 628. Ankara; Abdülbâki Gölpınarlı, Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu, C. 3. Ankara: TTK Yay. 381) yazma nüshaları da bulunmaktadır (Özgül, 1999: 32-33; Kaya, 2017: 109-110; Kaya, 2021a: 1).

Dîvândan hareketle çalışmamızda yer verdiğimiz metin ile matbu ve bâzı yazma nüshalar arasında yaptığımız karşılaştırma sonucunda küçük çapta da olsa bazı farklılıklar bulunduğunu belirledik. Dîvânda yer verilen şekillerin, farklar bakımından, bilhassa vezin ve anlam itibarıyla daha uygun olması, şâirin bu şiirini daha sonra gözden geçirdiğini düşündürmektedir.

Nevres eserini,

Tiğ-i hâmemle sipihriñ çiğerin pâreleyip

Ben de icrâ edeyim kâ'ide-i Muhteşem'i

mısralarında da dile getirdiği üzere, ünlü İran şâiri Muhteşem-i Kâşânî (ö. 1588)'nin *Kerbelâ Mersiyesi'*nden esinlenerek kaleme aldığı, bir diğer

ifadeyle eserini yazarken Muhteşem'den ilham aldığını dile getirmiştir. Bununla birlikte mersiyesinin,

Nîze üzere ser-i pür-hûn-ı Hüsey'nî göricek

Hayretinden baş açık dağlara çıkdı hurşîd

mısraları hâriç, ondan tercüme edilmediğini ve bütünüyle özgün olduğunu belirtmiştir (Osman Nevres, 1290: 332; Ödemişli Hoca-zâde M. Muammer, 1343: 55/132; Özgül, 1999: 33; Kaya, 2017: 109; Kaya, 2021a: 1).

Mersiye'nin Şekil Özellikleri

Bâzı kaynaklarda 115 beyitlik küçük bir manzûme olduğu belirtilen eser, bentleri 16'şar mısradan oluşan 12 bentlik bir terkîb-i benttir.³ Aruzun remel bahrinin *Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilüm*⁴ kalıbıyla yazılan eserin toplam mısra sayısı 192'dir.

Kafiye ve Redif

Bentler	Kafiye	Redif
1. Bent	-am/-em	-i
2. Bent	-îd	-
3. Bent	-ûn	oldu Hüsey'n
4. Bent	-âb	olsa idi
5. Bent	-ar/-er	-
6. Bent	-âl	-

³ Nazım şekli olarak terkîb-i bentlerin, diğer mersiye'de tercih oranı yüzde elli sekiz civarında iken Kerbelâ mersiye'deki tercih oranı ise yüzde sekiz civarındadır (İsen 1993: XXIV; Çağlayan 1997: 46). Çağlayan'ın tespitine göre Kerbelâ mersiye'de en fazla tercih edilen nazım şekli, diğer mersiye'den farklı olarak terkîb-i bent değil gazeldir. Gazeli sırasıyla müseddes, kaside ve muhammes izlemekte, bunların ardından ise birbirine yakın kullanım oranlarıyla terkîb-i bent ve murabba gelmektedir (Çağlayan, 1997: 46)

⁴ Bu kalıbın, diğer mersiye'deki tercih oranı yüzde on yedi civarında iken, yine Çağlayan'ın tespitine göre Kerbelâ mersiye'deki tercih oranı ise yüzde sıfırdır (İsen, 1993: XXVII; Çağlayan, 1997: 49).

7. Bent	-â	-
8. Bent	-ar/-er	iken
9. Bent	-am/-em	-
10. Bent	-âd	-
11. Bent	-ak/-ek	-
12. Bent	-â	- nıñ Nevres

Nevres, mersiyesinde aaxaxaxa.....bb kafiye şemasını kullanmış, bentlerde kafiye-i mücerrede ve mürdefeleri⁵ tercih etmiş, rediflere ise fazla yer vermemiştir.

Nevres, birkaç Arapça mısranın dışında eserini tamâmen Türkçe ile kaleme almış, mersiye'nin genelinde sâde ve akıcı bir dil kullanmıştır. Üslubu da eserin muhtevâsına uygun bir şekilde sâde ve etkileyicidir. Şâir, yaşanan fâciaya ilişkin duygularını ilk bentten başlamak üzere ve âdeta iki gözü iki çeşme ağlar vaziyette, hayli kederli bir rûh hâli içerisinde mısralara yansıtmuş, böylece yaşanan acı ve hüznü okuyucuya daha derinden hissettirmiş, bir başka deyişle tutulan mâteme okuyucuyu da ortak etmeyi başarmıştır. Nevres'in eserleriyle ilgili makaleler serisi hazırlamış ve hayli önemli bilgiler vermiş olan Ödemişli Hoca-zâde M. Muammer'in mersiyeyle ilgili olarak, "Bu mersiye çok hissîdir. Fuzûlî'nin mersiyesinden daha 'ulvî me'alleri müştemildir. Bu mersiye'nin elfâzında ve üslûbunda da başka samîmiyyet ve mümtâziyyet vardır. Mü'essir ebyâtı arasında vak'a-i Kerbelâ pek hazîn tasvîr edilmiştir. O kadar canlı levhalar vücûda getirilmiştir ki san'atın rûhu, temsîlin inceliklerini süslüyor, okuyanları titretiyor, dinleyenleri ağlatıyor..." (Ödemişli Hoca-zâde M. Muammer, 1343: 55/132) şeklinde dile getirdiği üzere, bilhassa Hz. Hüseyin'in şehâdetiyle ilgili sahneler hayli etkileyici bir şekilde tasvir edilmiş, bunlar yer yer hanımı Şehribânû ve küçük oğlu Zeynelâbidîn gibi âile fertlerinin ağzından anlatılmak sûretiyle, eserin hüznü havası daha da artırılmıştır.

⁵ Bilhassa kafiye-i mürdefelerin, içerdikleri uzun ünlüler sebebiyle, eserde dile getirilmek istenen mâtem ve bunun dışı vurumu olan ağlama, inleme hâlini en iyi şekilde ifade eden bir âhenk unsuru olmaları bakımından mersiye şâirlerince sıklıkla tercih edildiği görülmektedir (Çağlayan, 1997: 52-53).

Mehmet Yalçın Yılmaz hazırladığı yüksek lisans tezinde, Cemâleddin Server Revnakoğlu'nun "Eski Muharremlerde Mersiye ve Aşure" başlıklı makalesinden naklen Nevres'in mersiyesinin,

Kat' edip gerden-i gerdûndan emel zencîrin
Halka sermâye-i sevdâ vü cünûn oldu Hüseyin
Mest olup câm-ı şehâdetle vefâ zümresine
Bâ'is-i rîş-i dil ü dâğ-ı derûn oldu Hüseyin

mısralarının Hacı Ârif Bey tarafından "Tâhir ilâhi" olarak bestelendiği, yirminci yüzyılın başlarında tekkelerde okunmaya devam edilen seçkin ve ön planda tutulan hattâ mersiye edebiyatımızın benzersiz değerdeki eserlerinden biri olduğu bilgisini kaydetmiş, aynı zamanda notasına yer vermiştir⁶ (Yılmaz, 2006: 34, 157).

Mersiye'nin Muhtevâ Özellikleri

Kerbelâ mersiyeleleri, muhtevâ olarak genellikle dünyanın geçiciliği/gaddarlığı/zâlimliği/feleğe sitem/öfke, yas, övgü, olayın tasviri ve duâ/bedduâ olmak üzere beş bölümden meydana gelmektedir. Farklı mersiye metinleri dikkate alındığında ayrıca, muharrem ayının gelişi/önemi/özelliği, tâlih/takdir veya kadere sitem vb. konu veya fasılların da işlendiği görülmektedir (Çağlayan, 1997: II, 53-65).

Bâzı mersiyelelerde yukarıda anılan bölümlerden bir kısmı bulunmadığı gibi, bulunanların da sırasında farklılıklar olabilmektedir (Çağlayan, 1997: 53). Nevres eserinde, mersiyelelerde işlenmesi gelenek hâline gelmiş olan belli başlı bölüm, konu veya fasılları herhangi bir başlığa yer vermeden, çoğunlukla da karışık bir şekilde hattâ birçok bende yayılmış hâlde içiçe işlemiştir.

Mersiye bölüm, konu veya fasıllarının, Nevres'in mersiyesindeki dağılımı ve işlenme yoğunluğu

Muharrem ayının gelişi

Bilindiği üzere Kerbelâ mersiyeleleri genellikle muharrem ayının onuncu gününde, yâni Hz. Hüseyin'in şehâdetinin yıl dönümü vesilesiyle

⁶ Yılmaz'ın tezinde, *Türk Müsiki Klasiklerinden İlahiler* adlı eserden hareketle yer verdiği nota sayfasının eserin güftesi hânesinde, güftekârının bilinmediği anlamında soru işareti bulunmaktadır (Yılmaz, 2006: 157).

yazılırlar. Bu bölüm veya konu mersiyelerde, bir nevi sebab-i te'lif sayılacak şekilde ve çoğunlukla ilk mısralarda, örneğin "Akıt hûn-âbe-i çeşmiñ gelen mâh-ı muharremdir/Yine mâh-ı muharrem bâ'is-i endûh-ı 'âlemdir" (Çağlar, 1997: 138) vb. denilerek muharrem ayının geldiği haber verilmek ve bu ayda mâtem tutmanın gerekli olduğu belirtilmek sûretiyle işlenir (Çağlar, 1997: 54).

Nevres, eserinde bu faslı ilk bentte müstakil olarak ele almış, daha ilk mısralarda "Demdir ey dil alayım destime levh ü kalemi/Şûr-ı mâtem ile tecdîd edeyim köhne gamı" demek sûretiyle, bir yandan bu ay geldiğinde bir Kerbelâ mersiyesi yazmak gerektiğine değinmiş, bir yandan da bu ayın Hz. Hüseyin'in şehit edildiği ay, bir mâtem ayı, feryat u figan etme, dert ile ağlama zamanı olduğunu belirtmiştir.

Feleğe sitem/öfke

Şâir, yaşanan fâciadan doğrudan sorumlu tutmamakla birlikte feleği/çarhı/sipihri de yer yer olumsuz nitelemelerle anmış, onlara duyduğu öfke ve sitemi dile getirmiştir. Bu meyanda Nevres, âdeti bu olayda payları bulunduğunu îmâ edercesine, kalem kılıcıyla sipihrin ciğerini parçalamaktan, feleğin âleme zulüm ve siteminin eksik olmadığından, feleğin kasrının harap olmasını istemekten, feleğin ümit güneşinin bulut altında/arkasında kalmasından, cellât olmasından vs. söz etmiştir.

Yas/mâtem

Yas veya mâtem, tüm Kerbelâ mersiyelerinin olduğu gibi Nevres'in eserinin de ana konularından biridir. Şâir, yas faslını mersiyesinin merkezine koymak ve tüm bentlere yaymak sûretiyle hayli yoğun bir şekilde işlemiştir. Yaşanan fâciadan duyulan acı ve hüznün, yanıp yakılmalar, feryat ve figânlar eser boyunca ve neredeyse soluksuz bir şekilde, üstelik bâzen doğrudan Nevres'in bâzen de Şehribânû (altı, yedi, sekiz ve dokuzuncu bentler) veya Zeynelâbidîn'in (on ve on birinci bentler) ağzından dile getirilmiş, ayrıca tüm cihan halkı, güneş, felek hattâ melekler de tutulan mâteme ortak edilmiştir. Bu meyanda eserde, "mâtem acısıyla köhne gamı yenilemek, dert ile ah vah diyerek feryat etmek, hasret ateşiyle gönülleri yakmak, şiirinin kıvılcımlarıyla elem dolu gönülleri dağlamak, inlemelerini gökyüzüne çıkarmak, gözleri kör olmak,

ciğeri parçalanmak, fenâ yurdunda hasret ile koyulmak”tan bahisle, bâzı mâtem tezâhürlerine yer verilmiştir.

Övgü

Nevres, Hz. Hüseyin ile ilgili olarak gerek övgüsüne, gerekse bâzı özelliklerine değinen ifade ve kullanımlara, eserinde yoğun olarak üç, yedi ve bilhassa sekizinci bentte yer vermiştir. Mersiyede ayrıca Hz. Hüseyin’in soyunun yüceliği bağlamında doğal olarak Hz. Peygamber, Hz. Ali ve Hz. Fatma’nın anıldığı ve aralarındaki akrabalık bağlarına değinildiği görülmektedir. Bu meyanda şâir Hz. Hüseyin için, “Neve-i Ahmed-i Muhtâr, sidre-i rahmet, nahl-i ümîd, ‘alem-i rahmet, sermâye-i sevda vü cünûn, bâ’is-i rîş-i dil ü dâğ-ı derûn, câm-ı şehâdetle mest, zulm ile âgaşte-i hûn, sebep-i cûşîş-i enhâr-ı uyûn, mey-i takdîr ile medhûş-ı bütûn, mey-i takdîr ile medhûş-ı fenâ, hayme-i mâtem-i eflâke sûtûn, veled-i Fâtıma, veled-i Haydar, mûnis-i cân, serv-i çemenzâr-ı safâ, nergis-i gülzâr-ı vefâ, zâde-i Haydar, bekâ meclisinin şem’-i şeb-efrûzu, halef-i şîr-i Hudâ, nihâl-i çemenistân-ı dil-i Haydar, kurre-i bâsıra-i Hazret-i Peygamber, şem’-i halvet-gede-i hâne-i râz-ı melekût, sade-i ma’rifet-i lem-yezele gevher, ‘âlim, ‘ârif, dâna, emîn, sâdık, feyz-i esmâ-yı İlâhiyye’ye mazhar, dîde-i rûha ziyâ, âyine-i kalbe cilâ, beşere râh-nümâ, meleğe rehber, bâğbân-ı ceberûta gül-i nev-hîz-i çemen, pâdişâh-ı melekûta güher-i efses, nüsha-i hikmet-i ‘ilm ü ‘amele şîrâze, meclis-i vâsi’i hilm ü kereme zîver, hüsn-i ahlâk ile mülk-i edebe hükm-revâ, neseb-i pâk ile burc-ı şerefe ahter, seyyid-i âl-i Hâşim, ahter-i burc-ı hüdâ, kutb-ı medâr-ı irşâd, zât-ı Muhammed-meslek, seyyid-i nîgû-güher, gevher-i esrâra mihek, mâh, zâde-i Zehrâ, gül-i bâğ-ı Velâ” gibi övgü ve niteleme ifadelerine yer vermiş; ayrıca Hz. Hüseyin’in ismini üçüncü bendin redifi yapmıştır.

Olayın tasviri

Kerbelâ mersiyelerinin ana konularından hattâ en fazla işlenen bölümlerinden biri de olayın tasviridir. Şâirler, yaşanan fâciayı okuyucunun gözündeki canlandırmak ve onları mâteme ortak etmek için yer yer son derece ayrıntılı ve yürek burkan sahneler yer verirler (Çağlar, 1997: 54).

Kerbelâ olayının yanı sıra, bu olayın etki ve yansımalarını da mersiyenin ilk bendinden başlamak ve tüm esere yaymak sûretiyle işleyen Nevres, Hz. Hüseyin'in şehit edilmesine ilişkin sahnelere yoğun olarak iki, üç, altı ve yedinci bentte yer vermiştir. Şâir, bu elim olay ve yaşandığı yer için "hâdise-i dem-be-dem, vâkı'a-i müdhişe, belâ, zulüm, Kerbelâ hâdise-gâhı" vb. nitelemelerde bulunmuştur. Hz. Hüseyin'in hunharca katledilişine ilişkin olarak ise Nevres, onun "şehîd olduğunu, toprağa düşüp kana boyandığını, nur dolu göğsünün parçalandığını, Kerbelâ meydanında susuzluktan ciğeri yanmış hâlde yere düştüğünü, boğazlanıp kanıyla sahraların kırmızıya boyandığını, ciğerine okların saplandığını, bedeninin başsız olduğunu, vücudunun her yanının düşman okları sebebiyle eleğe benzediğini, yüzünün kana bulandığını" vs. belirtmiştir.

Bedduâ/lânet

Diğer mersiyelerde ölen ve yakınları için hayır duâda bulunulurken, Kerbelâ mersiyelerinde ise şâirler daha ziyâde kendileri için duâ eder veya şefaata talebinde bulunurlar. Bir başka deyişle, Hz. Hüseyin'in şehit olduğu hususunda herhangi bir şüphe bulunmadığından Kerbelâ mersiyelerinde onun için duâ etmeye de âdeta ihtiyaç duyulmamış (Çağlayan, 1997: II, 63), dolayısıyla şâirler ya Yezid ve adamlarına bedduâda bulunmuş, lânet etmiş ya da kendileri için duâ etmişlerdir.

Nevres'in mersiyesinde herhangi bir hayır duâ ibâresine veya şefaata talebine rastlanmaz. Farklı bentlerde aralara serpiştirilmiş birkaç mısranın dışında, eserde müstakil olarak Yezid veya adamlarına yönelik bir bedduâ faslı da yoktur. Bunun yerine ilgili mısralarda genellikle bu kişilerin, "kavm-i 'anîd, Şimr olacak bî-îmân, bunu kim etdi ise rûhuna yüz bin lânet, Allah onu cehennemde ebedî bıraksın" vs. denilmek sûretiyle kötü ve olumsuz bir şekilde anıldıkları görülmektedir. Nevres, Hz. Hüseyin ve yakınlarının başına gelenlerden büyük oranda Yezid'i ve onun komutanlarından Şimr'i sorumlu tutmakla birlikte, bunların isimlerine eser boyunca açık bir şekilde sadece birer defa yer vermiş, örneğin "Lâyık-ı la'net ü kahr-ı ebedî oldu Yezid" demek sûretiyle, Yezid'in sonsuz kahır ve lânete uğradığını belirtmiştir.

Mersiyede anılan kişi ve isimler

Kerbela mersiyesinde adı geçen kişilere bakıldığında başta Hz. Hüseyin olmak üzere, onun şahsıyla veya yaşanan fâciayla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili birçok dinî, tarihî veya efsânevî ismin anıldığı görülmektedir. Nevres'in mersiyesinde de doğal olarak en fazla Hz. Hüseyin'in isminin anıldığı, ayrıca şu isimlere yer verildiği görülmektedir: Hz. Peygamber/Muhammed/Ahmed-i Muhtâr/resûl/hayr-ı beşer (Eserde Hz. Hüseyin'den sonra, doğrudan veya dolaylı olarak en fazla peygamberimizin ismi anılmıştır), Hz. Fâtıma/Zehrâ (Bu isme veled-i Fâtıma ve zâde-i Zehrâ şeklinde, dört ile on ikinci bentlerde ve Hz. Hüseyin kastedilmek sûretiyle yer verilmiştir), Haydar/şîr-i Hudâ (Hz. Ali'nin ismine sadece lakaplarıyla ve veled-i Haydar, zâde-i Haydar, çemenistân-ı dil-i Haydar şeklinde altı, yedi ve sekizinci bentlerde, yine Hz. Hüseyin kastedilmek sûretiyle yer verilmiştir), Şehribânû (Hz. Hüseyin'in hanımının ismi eserin sadece altıncı bendinde geçmekle birlikte, olaydan duyulan acı ve tutulan mâtem altı, yedi ve sekizinci bentlerde onun ağzından dile getirilmiştir), Zeyn-i 'Ubbâd/Zeynelâbidîn (Hz. Hüseyin'in, hasta olması sebebiyle son anda öldürülmekten vazgeçilen, dolayısıyla Kerbelâ fâciasından kurtulan tek Hüseyin evlâdı olan küçük oğlunun ismi sadece onuncu bentte geçmekle birlikte, duyulan acı ve tutulan mâtem on ve on birinci bentlerde onun ağzından dile getirilmiştir), Yezid/Yezîd b. Muâviye (ismi sadece ikinci bentte anılmış, ebedî kahr ve lânete lâyük olduğu belirtilmiştir), Şimr/Şemir b. Zülcevşeyn (Yezid'in kumandanlarından biri olup ismine sadece altıncı bentte yer verilmiş ve bî-îmân olduğu dile getirilmiştir), Muhteşem/İranlı ünlü şâir Muhteşem-i Kâşânî, Ferhâd.

Mersiye'nin bentlerinin muhtevâsı

Birinci bentte ilk olarak "Demdir ey dil alayım destime levh ü kalemi/Şûr-ı mâtem ile tecdîd edeyim köhne gamı" denilmek sûretiyle, hem içinde bulunulan ayın mâtem ayı olduğu belirtilmiş, hem de bu ayda mersiye yazma geleneğine telmihte bulunulmuştur. Muharrem ayına ismen sadece bendin son mısralarında yer verilmiş, bu ayın aynı zamanda inleme, sızlama zamanı, ah edip dert ile ağlamanın mevsimi olduğu belirtilmiştir. Bendin tamamı tutulan mâtemin dile getirilmesine ayrılmış, bu çerçevede Nevres örneğin, "dert ile vây Hüseynim diyerek feryat

etmekten, hasret ateşi ile ümmetlerin kalbini, yakıcı ateşle de sînesini yakmaktan, elem dolu gönlü şiirinin aleviyle dağlamaktan, nâlelerini gökyüzüne çıkarmaktan, kan ağlamanın vaktinin geldiğinden, dolayısıyla zevk u safâ mevsiminin sona erdiğinden" bahsetmiştir.

Mâtemin dile getirilmeye devam edildiği ikinci bentte, ilk olarak "Hz. Hüseyin'in muharrem ayında şehit olduğu ve gizli olan her şeyin âşikâr hâle geldiği" belirtilmiştir. Ardından, yaşanan fâciânın etkisiyle "tüm cihan halkının kara elbiseler giyip mâtem tuttuğu ve gözlerinin mâtem gözyaşları akıtmaktan ağardığı, Yezid'in, Hz. Hüseyin'i kana buladığı için ebedî kahır ve lânete lâyık olduğu, ümit fidanı olan Hz. Hüseyin'in toprağa düşüp kana boyandığı, onun mızrağın ucundaki kanlı başını gören güneşin baş açık dağlara düşdüğü, inatçı kavmin halkın yüzüne gam kapısını açtıkları, af ve merhamet kapısına ise kilit vurdukları" vs. dile getirilmiştir.

Üçüncü bent bütünüyle Hz. Hüseyin'in şehâdetine ayrılmıştır. Mâtem havasının hâkim olduğu bentte, bir yandan bu katlin nasıl gerçekleştiğine ilişkin bâzı sahnelere, bir yandan da yol açtığı sonuçlara yer verilmiştir. Bunlar "oldu Hüseyin" redifinin de katkısıyla bir tür ısrarlı tekrarlar şeklinde verilmiş, böylece hem Hz. Hüseyin'in katlinin ne denli büyük bir zulüm ve vahşet olduğu, hem de bunun etkilerinin ne denli güçlü olduğu okuyucuya derinden hissettirilmiştir. Bu çerçevede, "Hz. Hüseyin'in zulmedilmek sûretiyle kana bulandığı, rahmet sancağı iken toprağa düşürüldüğü, takdîrin güçlü pençesinde güçsüz bir hâlde kaldığı, boynundan emel zincirini çıkardığı, halka delilik ve sevda sermayesi olduğu, şehâdet kadehiyle mest olduğu, vefâ zümresine gönül yarası, göz nehirlerinin ise taşma sebebi olduğu, ciğeri kavrulmuş hâlde Kerbelâ meydanında düşüp göğün mâtem çadırına direk olduğu" vs. dile getirilmiştir. Bent, şâirin mâteme uğramış gönül olarak ah edip gökyüzünü siyah eylemek gerektiğini belirtmesiyle son bulmuştur.

Dördüncü bent, aslında böyle elim bir olayın gerçekleşmemiş olmasını arzu eden şâirin hayıflanma ve yakınmalarına ayrılmış, âdetâ böyle bir olay yaşanacağına keşke kıyamet kopmuş olsaydı, denilmek istenmiştir. Bentte bu çerçevede, "keşke o gün feleğin kasrı harap olsaydı, halkın gönlü hasret ateşi ile kebab olsaydı, dünyanın gül bahçesi kuruyup bülbülün yuvası yıkılsaydı, ecel tûfanı kahır kasırgası ile coşup ömür

gemisi batsaydı, gazap bulutu dünyanın her tarafını kaplayıp feleğin ümit güneşi bulut altında kalsaydı, arz ve semâ mahşer depremi ile çalkalanıp dünyanın tüm ümmetleri toprak olsaydı, âlemi kıyafet tûfanı bürüyüp feleğin yedi kubbesi onda hava kabarcığına dönseydi” vs. ibârelere yer verilmiştir. Bent, “Keşke Hz. Fatma’nın çocuğuna bu sitem ermeseydi ve halkın ciğeri mâtem kebabı olmasaydı”, serzenişiyile sona ermiştir.

Beşinci bent, bütünüyle ve de “ehl-i harem-i hayr-ı beşer, âl-i Resûl, ehl-i Hüseyin” olarak anılan Ehl-i beyt’in o gün başına gelenlere, uğradıkları türlü zulüm ve eziyetlere ilişkin sahnelerle ayrılmıştır. Bu meyanda, “Hz. Hüseyin’in haremünün o gün savaş meydanında ciğerleri kavrulmuş bir hâlde can verdikleri, düşmanın ne denli merhametsiz olduğu, çocukların ‘susuzluktan yandım, kavruldum anneciğim babacığim’ şeklindeki inlemelerinin göğşe yükseldiği, bir tarafta annelerin feryâdının, çocukların inlemelerinin, diğer tarafta ise düşmanın hücum ve nârâlarının olduğu, hepsinin susuzluktan dilleri kurumuş, bağırları ve ciğerleri yanmış, baş açık yalın ayak bir hâlde düşmana esir oldukları ve o gün âdetâ onların başına kıyametin koptuğu” dile getirilmiştir. Tüm bu olanlar karşısında feleğin bile karalar giyip mâtem ettiği hattâ bütün meleklerin de dert ile ah edip kan ağladıklarının belirtilmesiyle sona eren bu bent, Ehl-i beyt’in içinde bulunduğu yürek burkan durumun tasviri bakımından mersiyenin en dokunaklı bentlerinden biridir.

Altıncı bent de büyük oranda Hz. Hüseyin’in katledilişiyile ilgili sahneler ve sonrasında yaşananlara ayrılmış, mâtem bu kez hanımı Şehribânû’nun ağzından ve yer yer Hz. Hüseyin övgüsünde ibârelere yer verilmek sûretiyle dile getirilmiştir. Bent, şâirin dehşet verici olarak adlandırdığı bu olayın kendisinden sorulmamasını, zîrâ kalemin bunu anlatmaktan âciz olduğunu belirtmesiyle başlar. Ardından, “Şimr’in Hz. Hüseyin’i feci şekilde katlettiği, kanıyla sahraları kırmızıya boyadığı, ciğerine oklar saplandıkça arşta Hz. Peygamber’in rûhunun titredığı, belâ tûfanının coştığı” dile getirilmiştir. Bent, Şehribânû’nun Hz. Hüseyin’in başsız ve her yanı oklarla delik deşik olmuş vücudunu gördüğünde, kana bulanmış yüzünü kucağına alıp eyvah diyerek “Ey can dostu! Sana ne oldu böyle, niçin yere düşüp böyle kana boyandın, senin bu hâlin nedir böyle?” diye sormasıyla sona ermiştir.

Hız. Hüseyin'in feci şekilde katledilişinin yol açtığı acı ve mâtemin yine hanımının ağzından dile getirildiği yedinci bentte Şehribânû, bir yandan mâtemini dile getirirken bir yandan da türlü sıfatlarını anmak sûretiyle Hız. Hüseyin'i övmeye devam etmiştir. Bent, Şehribânû'nun, "ömrü oldukça feryatlarıyla dünya evini harap edeceğini" belirtmesiyle tamamlanmıştır. Hanımının, Hız. Hüseyin'in kolları arasındaki cansız bedenine çâresizce yönelttiği sorularla olup biteni anlamaya ve anlamlandırmaya çalıştığı bu bent de eserin en hüznü yerlerinden biridir.

Sekizinci bent, yine Şehribânû'nun ağzından olmak üzere, Hız. Hüseyin'in türlü vasıflarının anılmak sûretiyle övüldüğü hattâ övgü faslına müstakil olarak yer verildiği, aynı zamanda duyulan acının dile getirilmeye devam edildiği bir benttir. Birbiri ardınca sıralanan övgü ibâreleriyle aslında bir yandan da okuyucunun zihninde böylesine değerli bir zâta nasıl kıyılabilirdiği sorusu canlı tutulmaya çalışılmıştır. Bent, Şehribânû'nun, "Beni sonunda bu dert ile bıraktın gittin, ciğerimi hasret ateşiyile yaktın gittin" deyişiyile son bulmuştur.

Dokuzuncu bent de tamamen mâtem faslına ayrılmış olup duyulan acı, tutulan yas bent boyunca yine Şehribânû'nun ağzından dile getirilmiştir. Bu çerçevede Şehribânû, "bundan böyle her zaman gözlerinin kan ağlayacağını, dert ve elem içinde mâtem tutacağını, bu musîbet âleme yüz gösterdiğinden beri dünyanın da gözünden tıpkı gözünün yaşı gibi çıktığını, ecelin tatlı ömrünü acı etmesini, onsuz vücudun can yakan ülkesini neyleyeceğini, şimdiden sonra yokluk sahrasının kendisine menzil olmasını istediğini" vs. belirtmiştir.

Duyulan acı ve tutulan mâtem, onuncu bente bu kez Hız. Hüseyin'in küçük oğlu Zeynelâbidîn'in ağzından dile getirilmiştir. Bu bent de tamâmen mâteme ayrılmış olmakla birlikte, aynı zamanda Hız. Hüseyin'in övgüsünde ibârelere yer verilmek sûretiyle onun değerine dikkat çekilmeye devam edilmiştir. Bu meyanda Zeynelâbidîn'in "babasına sarılıp feryat ve figân ettiği, kendilerine Allah'ın düşmanından zulüm eriştiği, bu yüzden dert ile ah edip kan ağladığı, düşmanların zulmedip Hız. Hüseyin'in sînesini hançer ile parçaladıkları, felek cellâdının Hız. Hüseyin'e nasıl kıydığını bilmediği, Hız. Hüseyin'in bedeninin kana boyanmasına insanın kalbinin çelikten bile olsa

dayanamayacağı, düşmanın şiddetli kin rüzgârının esip Hz. Peygamber'in âlinin silsilesinin harmanını dağittığı" dile getirilmiştir. Bent Zeynelâbidîn'in, "babasından sonra elemi kime şikâyet edeceğini, onun ateşi ciğerleri dağlarken bunu nasıl sevinç olarak adlandırabileceğini dile getirmesi ve böyle babasız yetim, bir sohbet arkadaşı, yoldaşı olmaksızın kalmasının revâ olup olmadığını sormasıyla" sona ermiştir.

On birinci bent, duyulan acının ve tutulan mâtemin yine Zeynelâbidîn'in ağzından dile getirilmeye hattâ yine yer yer türlü vasıfları anılmak sûretiyle Hz. Hüseyin'in övülmeye devam edildiği bir benttir. Babasını "feleğin güneşi, meleğin bile kıskandığı biri" şeklinde tavsif eden Zeynelâbidîn, "keşke gözlerim kör olsaydı da seni bu hâlde görmeseydim, keşke o ok benim ciğerimi parçalasaydı da o nâzik bedene bu zarar ermeseydi" diye hayıflanmış; yanıp yakılmaları çerçevesinde bentte ayrıca "Allah düşmanlarının Hz. Hüseyin'e sitem eyledikleri, ona yazık olduğu, kendisini bu fenâ yurdunda hasretle bırakıp sonsuzluk ülkesine yöneldiği, artık sırlar incisini kiminle paylaşacağını bilmediği, bunlara sadece Hz. Hüseyin'in mihenk olduğunu" dile getirmiştir. Bent Zeynelâbidîn'in, "Ey ay! Sen de bugün gözden ırak oldun, mâtem gözyaşlarıyla gözümü nirsuz etdin" demesiyle son bulmuştur.

Duyulan acı, sitem ve öfkenin dile getirilmeye devam edildiği on ikinci bende, "Gör ne gelmiş başına âl-i abânın Nevres" demek sûretiyle şaşkınlığını ve üzüntüsünü dile getirerek başlayan şâir, âl-i abânın başına gelenlerden duyduğu üzüntü eşliğinde olup biteni sorgulamaya ve anlamaya çalışmıştır. Nihâyetinde ve âdeta teslimiyet hâli içerisinde, "sabırdan başka elden birşey gelmeyeceğini, tüm bunların Hudâ'nın takdiri olduğunu" belirtmiştir. Bent, Nevres'in "Bunu kim ettiyse rûhuna yüz bin lânet olsun, Allah onu cehennemde ebedî etsin" bedduâsıyla son bulmuştur.

Sonuç

Nevres'in mersiyesi, işlenen ana konunun Hz. Hüseyin'in şehâdeti ve bu vesileyle tutulan mâtem olmasının da etkisiyle, son derece samimî bir üslupla kaleme alınmıştır. Hz. Hüseyin ile âilesinin başına gelenlere,

içinde buldukları şartlara ve çektikleri acılara ilişkin sahneler hem son derece canlı, hem de hayli hüznü ve etkileyici bir şekilde tasvir edilmiştir. Bu meyanda Nevres'in duygu ve düşüncelerini, bilhassa Hz. Hüseyin'in hanımı Şehribânû ile küçük oğlu Zeynelâbidîn'in ağzından dile getirdiği bentler, aynı zamanda eserin en dramatik ve en etkileyici yerlerini oluşturmuştur.

Eserde, Kerbelâ mersiyelerinde geleneksel olarak ele alınan konu veya fasılların büyük bir kısmına yer verilmiş, bunlar çoğunlukla mersiyenin tümüne yayılmış bir hâlde ve içiçe olacak şekilde işlenmiştir. Bununla birlikte mâtem faslı ilk bentten son bende kadar eserin neredeyse tümünü kaplamış, mersiyeyi tam anlamıyla bir mâtemnâmeye dönüştürmüştür.

Nevres eserinde, Kerbelâ mersiyelerinde yaygın olarak kullanılmayan nazım şekillerinden birini ve pek kullanılmayan bir aruz kalıbını tercih etmiş; çoğunlukla kafiye-i mürdefelere yer vermiş, redifleri ise fazla kullanmamıştır. Nevres, sâde ve akıcı bir dil kullandığı mersiyesini, bilhassa Ehl-i beyt mensuplarının ağzından anlatılan kısımları itibarıyla, tâziye törenlerinde okunmaya elverişli teatral bir metin hâline dönüştürmüştür.

Nevres'in bu mersiyesinin ayrıntılı bir şekilde tanıtılmasıyla, mersiye edebiyatımızın önemli bir eseri hakkında daha fazla bilgi edinilmesi amaçlanmış, böylece hem eserin şâirin diğer mersiyesi ile karşılaştırılmasına, hem de on dokuzuncu yüzyılda kaleme alınmış olan Kerbelâ mersiyeleri içerisindeki yerini tespitiye yönelik araştırmalara zemin hazırlanmıştır.

Kaynakça

- ALGÜL, Hüseyin-Kara, Mustafa (2014), *Ehl-i Beyt Kerbelâ ve Mersiye*, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı.
- ALP, Gökhan (2020), "Türk Edebiyatında Kerbelâ Hadisesi: Konuyu Kendi Realitesine Uygun Konumlandırma Çabası, Eksiklikler-Tespitler-Literatür", *International Journal of Filologia (IJOF)*, 3/4, Kış, 56-89.
- ARSLAN, Mehmet-ERDOĞAN, Mehtap (2009), *Kerbela Mersiyeleri*, Tunceli: Tunceli Üniversitesi Alevilik Uygulama ve Araştırma Merkezi Yay.

- ÇAĞLAYAN, Bünyamin (1997), *Kerbela Mersiyesi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- ÇİFTÇİ, Cemil (2008), *Divan Şiirinde Kerbelâ Ağıtları*, İstanbul: Kevser Yay.
- ÇİFTÇİ, Cemil (2009), *Halk Şiirinde Kerbelâ Ağıtları*, İstanbul: Kevser Yay.
- İSEN, Mustafa (1993), *Acıyı Bal Eylemek, Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara: Akçağ Yay.
- KAYA, Bayram Ali (2017), *Osman Nevres Dîvânı*, İstanbul: Kesit Yay.
- KAYA, Bayram Ali (2020), *Osman Nevres Dîvânı*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/76247,osman-nevres-divanipdf.pdf?0> [Erişim Tarihi: 02 Ocak 2022].
- KAYA, Bayram Ali (2021a), "Mersiye-i Hazret-i Hüseyin (Nevres)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/mersiye-i-hazret-i-huseyin-nevres>. [Erişim Tarihi: 10 Şubat 2022].
- Osman Nevres. *Mersiye*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, K/4376.
- Ödemişli Hoca-zâde M. Muammer, "Osman Nevres Efendi ve Âsârı", *Mahfel*, 5/55, Cumâde'l-ülâ 1343, 132.
- ÖZGÜL, M. Kayahan (1999), *Osman Nevres, Hayâtı ve Eserleri*, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yay.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1997), *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- 422.
- UZUN, Mustafa İsmet (2002), "Türk Edebiyatında Kerbelâ", *İslâm Ansiklopedisi*, XXV, 274, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- UZUN, Mustafa İsmet (2006), "Muharremiyye", *İslâm Ansiklopedisi*, XXXI, 8-9, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- YILDIZ, Alim (Editör) (2010), "Çeşitli Yönleriyle Kerbelâ (Edebiyat)", *Uluslararası Kerbelâ Sempozyumu Bildirileri*, 2, Sivas: Asitan Yay.
- YILMAZ, Mehmet Yalçın (2006). *Türk Din Musikisinde Mersiyeleşmeler ve Mersiyeleşmeler*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- YILMAZ, Müslüm (2016), *Klasik Türk Edebiyatında Kerbelâ Hadisesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

Metin ***

Mersiye-i Hazret-i Hüseyin

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

I

Demdir ey dil alayım destime levh ü kalemi
Şûr-ı mâtem ile tecdîd edeyim köhne gamı
Tîğ-i hâmemle sipihriñ ciğerin pâreleyip
Ben de icrâ edeyim kâ'ide-i Muhteşem'î
Derd ile vây Hüseynim diyü feryâd edeyim
Yakayım âteş-i hasretle kulûb-ı ümemi
Sînemi yandırayım âteş-i sûzânım ile
Dâğlayıp şu'le-i şî'rimle dil-i pür-elemi
Bir bir ardınca gelir hâdise-i devr-i zamân
Eksik olmaz felekiñ 'âleme zulm ü sitemi
Ben de çarha çıkarıp nâlelerim yandırayım
Âh-ı pey-der-pey ile hâdise-i dem-be-demi
Gitti feryâd ederek hasret ile mevsim-i 'ayş
Ağla ey dîde ki kan ağlamanıñ geldi demi

Bu muharrem mehidir mâtem ü şîven demidir

Âh edip derd ile kan ağlamanıñ mevsimidir

*** Makalede, dîvânın Latin harfli matbu neşrinden (bk. Bayram Ali Kaya, *Osman Nevres Dîvânı*, Kesit Yay., İstanbul 2017) farklı olarak, metnin popüler transkripsiyonlu şekline yer verilmiştir. Bununla birlikte, inceltme veya uzatma bildiren şapkalar ile hemzeler, kelime başı, ortası ya da sonundaki ayınlar gösterilmiş, kelimelerin ve eklerin okunuşunda çoğunlukla günümüzdeki şekilleri tercih edilmiştir. Ayrıca, özel isimlere getirilen iyelik, durum ve bildirme ekleri de kesme işaretiyle ayrılmıştır.

II

İşte bu mâh-ı muharremde Hüseyin oldu şehîd
 Her ne kim perdede mahfî idi hep oldu bedîd
 Gark olup halk-ı cihân cümle siyeh câmelere
 Girye-i mâtem ile dîdeleri oldu sefîd
 Eyleyip zulm ile ol serveri âgaşte-i hûn
 Lâyık-ı la'net ü kahr-ı ebedî oldu Yezîd
 O dem az kaldı ki zîr ü zeber olsun 'âlem
 Ki düşüp hâke boyandı kana ol nahl-i ümîd
 Nîze üzre ser-i pür-hûn-ı Hüseyin'i göricek
 Hayretinden baş açık dağlara çıkdı hurşîd
 Neve-i Ahmed-i Muhtâr'ı şehîd eylediler
 N'etdiler âl-i Resûl'e görüñ ol kavm-i 'anîd
 Açdılar bâb-ı gam u mâtemi halkıñ yüzüne
 Urdular âh der-i merhamet ü 'afva kilîd
 Zulm ile sîne-i pür-nûrunu çâk eylediler
 Sidre-i rahmeti üftâde-i hâk eylediler

III

Âh kim zulm ile âgaşte-i hûn oldu Hüseyin
 'Alem-i rahmet iken hâke nigûn oldu Hüseyin
 Mevkif-i hâ'il-i teslîmde merdâne durup
 Kuvvet-i pençe-i takdîre zebûn oldu Hüseyin
 Kat' edip gerden-i gerdûndan emel zencîrin
 Halka sermâye-i sevdâ vü cünûn oldu Hüseyin
 Mest olup câm-ı şehâdetle vefâ zümresine
 Bâ'is-i rîş-i dil ü dâğ-ı derûn oldu Hüseyin
 Nakşını dîde-i merdümden edip mahv-ı vedâ'
 Sebeb-i cûşîş-i enhâr-ı 'uyûn oldu Hüseyin

Gün gibi şu'le-ver-i bezm-i zuhûr olmuş iken
 Mey-i takdîr ile medhûş-ı bütûn oldu Hüseyin
 Kerbelâ hâdise-gâhında düşüp teşne-ciğer
 Hayme-i mâtem-i eflâke sûtûn oldu Hüseyin
 Biz dahi ey dil-i mâtem-zede âh eyleyelim
 Âhımız dûdu ile çarhı siyâh eyleyelim

IV

Kâş ol dem felekiñ kasrı harâb olsa idi
 Dil-i halk âteş-i hasretle kebâb olsa idi
 Yıkılıp lâne-i bülbül kuruyup gülşen-i dehr
 Mesken-i hâr u has u bûm u gurâb olsa idi
 Sarsar-ı kahr ile tûfân-ı ecel mevce gelip
 Keşti-i 'ömr-i cihân garka-i âb olsa idi
 Kaplayıp ebr-i gazab her tarafın dünyânıñ
 Şems-i ümmîd-i felek zîr-i sehâb olsa idi
 Çalkanıp zelzele-i mahşer ile arz u semâ
 Ümem-i rûy-ı zemîn cümle türâb olsa idi
 Felek-i hâdiseden sâ'ikalar nâzil olup
 Ser-i âb-ı emel-i halk serâb olsa idi
 Gaybdan 'âlemi tûfân-ı kıyâmet bürüyüp
 Günbed-i heft-felek anda habâb olsa idi
 Ermeyeydi veled-i Fâtıma'ya tek bu sitem
 Olmayaydı ciğer-i halk kebâb-ı mâtem

V

Bu mürüvvet mi ki ehl-i harem-i hayr-ı beşer
 Bî-sebeb ma'rekede teşne-ciğer cân vereler
 Kangı bî-merhamet eyler bu kadar zulmü kabûl

Kim eder cevri ü cefâ âl-i Resûl'e bu kadar
 Hânedân-ı nebevî teşne-leb üftâde-i hâk
 Nice çarh olmadı ol hâli görüp zîr ü zeber
 Nâle-i "vâ-'ataşâ vâ-ebetâ vâ-emetâ"⁷
 Saçdı eflâke çıkıp har-geh-i hurşîde şerer
 Bir taraf na'ra-i a'dâ vü hücûm-ı düşmen
 Bir taraf nâle-i ferzend ü figân-ı mâder
 Mûyken-i mûy iken ol ma'rekede ehl-i Hüseyin
 Cümlesi huşk-zebân sûhte-cân teşne-ciğer
 Baş açık yalın ayak cümlesi a'dâya esîr
 Sanki ol tâ'ifeniñ başına kopdu mahşer
 Karalar giydi o gün mâtem edip çarh-ı felek
 Âh edip derd ile kan ağladılar cümle melek

VI

Benden ol vâkı'a-i müdhişeyi etme su'âl
 Ki beyân eyleyemez vâkı'ını kilik-i makâl
 Veled-i Haydar'ı ol Şimr olacak bî-îmân
 Zebh edip kanı ile eyledi sahrâları al
 Râst geldikçe ciğer-gâh-ı Hüseyin'e peykân
 'Arşda didrer idi rûh-ı Resûl-i müte'âl
 Pâkdir zât-ı Hudâ böyle sıfatdan yohsa
 Dâmen-i 'izzete kondu der idim gerd-i melâl
 Coşdu tûfân-ı belâ çalkalanıp mevc-i bihâr
 Kopdu evtâd-ı zemîn pârelenip sulb-i cibâl
 Şehribânû göricek cism-i Hüseyin'i bî-ser

⁷ vâ-'ataşâ vâ-ebetâ vâ-emetâ: "Susuzluktan yandım, kavruşdum; anneciğim, babacığım" (Esef, üzüntü ve pişmanlık bildiren Arapça bir ibâre).

Nâvek-i düşmen ile her yanı gırbâl-misâl
 Alıp âğûşuna ol peyker-i hûn-âlûdu
 Dedi eyvâh Hüseyn'im saña n'oldu ne bu hâl
 Ne için hâke düşüp kana boyandıñ böyle
 Nedir ey mûnis-i cân sende bu hâlet söyle

VII

Söylemezsın niçün ey serv-i çemenzâr-ı safâ
 Saña n'oldu ciğerim yandı amân söyle baña
 İşte hurşîd doğup etdi cihânı rûşen
 Aç gözüñ hâbdan ey nergis-i gülzâr-ı vefâ
 Bu mürüvvet mi ki sen zâde-i Haydar olasın
 Pây-mâl-i sitem-i düşmen ola âl-i Velâ
 Dün bekâ meclisiniñ şem'-i şeb-efrûzu iken
 Bugün olduñ mey-i takdîr ile medhûş-ı fenâ
 Nefes-i âfet-i düşmen ile hâmûş oldu
 Şem'-i dîdârıñ iken meclis-i îmâna ziyâ
 Her taraftan yürüyüp geldi sipâh-ı düşmen
 Kalk amân gayrı uyan ey halef-i şîr-i Hudâ
 Yazık oldu saña ey seyyid-i âl-i Hâşim
 N'edeyim çâre nedir böyle imiş hükm-i kazâ
 'Ömrüm oldukça hemân derd ile feryâd edeyim
 Hâne-i 'âlemi feryâd ile berbâd edeyim

VIII

Sen nihâl-i çemenistân-ı dil-i Haydar iken
 Kurre-i bâsıra-i Hazret-i Peygamber iken
 Şem'-i halvet-gede-i hâne-i râz-ı melekût
 Sadef-i ma'rifet-i lem-yezele gevher iken

‘Âlim ü ‘ârif ü dâna vü emîn ü sâdık
 Feyz-i esmâ-yı İlhâhiyye’ye hep mazhar iken
 Dîde-i rûha ziyâ âyine-i kalbe cilâ
 Beşere râh-nümâ vü meleke rehber iken
 Bâğbân-ı ceberûta gül-i nev-hîz-i çemen
 Pâdişâh-ı melekûta güher-i efser iken
 Nüşa-i hikmet-i ‘ilm ü ‘amele şîrâze
 Meclis-i vâsi’-i hilm ü kereme zîver iken
 Hüsn-i ahlâk ile mülk-i edebe hükm-revâ
 Neseb-i pâk ile burc-ı şerefe ahter iken
 Beni bu derd ile encâmı bıraktıñ gitdiñ
 Ciğerim âteş-i hasret ile yakdıñ gitdiñ

IX

Çeşm-i giryânıma şimden girü demdir hem-dem
 Dil-i mâtem-zedeme derd ü elemdir mâtem
 Bu musîbet bu belâ ‘âleme yüz göstereli
 Gözümün yaşı gibi çıkdı gözümden ‘âlem
 Devr-i peymâne-i sûr olsa da sensiz görünür
 Baña hicrânun ile halka-i dâm-ı mâtem
 Umarım memleket-i sînemi senden soñra
 Dem-be-dem eyleye pâ-mâl-i fenâ leşker-i gam
 ‘Ömr-i şîrînimi telh etsin ecel pârelesin
 Bî-sütûn-ı emelim tûşe-i Ferhâd-ı elem
 Şu‘le-i berk-i fenâ hırmenim etsin berbâd
 Mûy-ı âşüfte gibi hâtırım olsun derhem
 Neylerim kişver-i cân-sûz-ı vücûdu sensiz
 Baña menzil ola şimden girü sahrâ-yı ‘adem

Nice bir âteş-i âhum ile yansın ciğerim
Eylesin mürdemi gark-âb-ı belâ çeşm-i terim

X

Bir taraftan dahi feryâd ile Zeyn-i 'Ubbâd
Sarılıp vâlidine etdi figân u feryâd
K'ey benim vâlidim ey seyyid-i âl-i Hâşim
Ahter-i burc-ı hüda kutb-ı medâr-ı irşâd
Nice âh eylemeyim derd ile kan ağlamayım
Ki erişdi bize a'dâ-yı Hudâ'dan bîdâd
Zulm edip sîneñi çâk eylediler hançer ile
Nice kıydı saña bilmem bu sipihr-i cellâd
Bu mürüvvet mi ki al kana boyansın cismiñ
Âdemiñ kalbi dayanmaz buña olsa pûlâd
Hayf kim oldu esip sarsar-ı kîn-i düşmen
Hirmen-i silsile-i âl-i Muhammed berbâd
Fe-limen ba'de ke eşkû elemî yâ ebetî⁸
Keyfe üsemmi ferehan nârake tekvi'l-ekbâd
Bu revâ mı ki pedersiz kalayım böyle yetim
Ne musâhib ne muvâfık ne refik ü ne nedim

XI

Kâş kûr olsa idi gözlerim ey mihr-i felek
Görmeseydim seni bu hâlde ey reşk-i melek
Kâş ol tîr benim pâreleseydi ciğerim
Ermeseydi bu ziyân ol beden-i nâzike tek
Saña a'dâ-yı Hudâ hayli sitem eylediler

⁸ Ey babacığım! Senden sonra elemimi kime şikâyet edeyim? Senin ateşin, ciğerleri dağlarken bunu nasıl sevinç olarak adlandırabilirim?

Yazık oldu saña ey zât-ı Muhammed-meslek
 Zât-ı pâkiñ gibi bir seyyid-i nîgû-gühere
 Gör ne bîdâd ü ne zulm etdi 'adû-yı bed-reg
 Umarım derd ü elem hançeri senden soñra
 Ferahıñ nakşın ede safha-i sînemden hak
 Beni hasret ile koyduñ bu fenâ dârında
 'Azm-i iklîm-i bekâ eylediñ Allâh ma'ak
 Kime şimden girü râzım güherin keşf edeyim
 Yalıñız bir sen idiñ gevher-i esrâra mihek
 Sen de ey mâh bugün dîdeden olduñ mehcûr
 Giry-e-i mâtem ile çeşmimi etdiñ bî-nûr

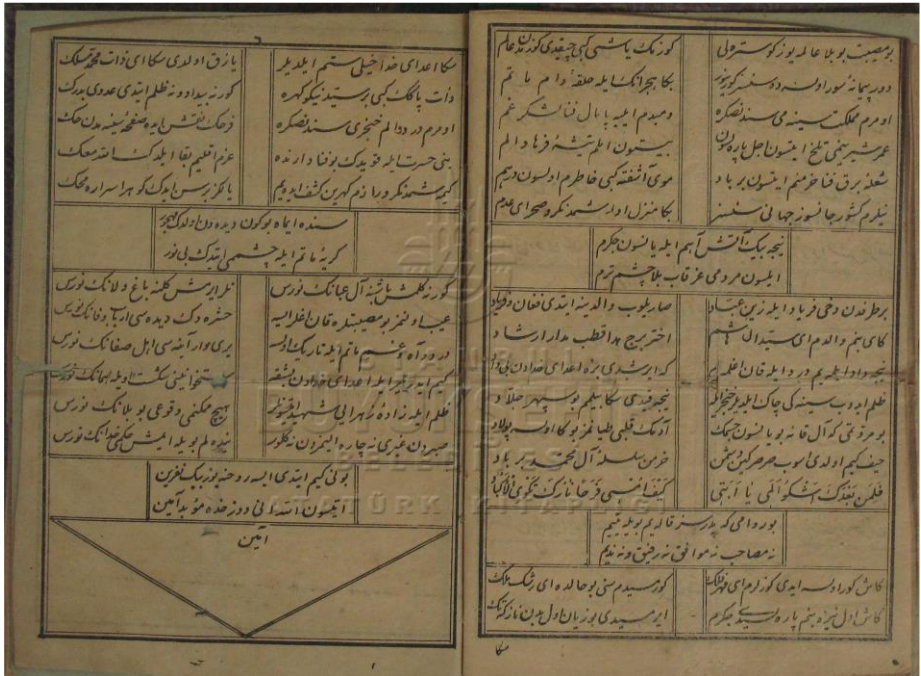
XII

Gör ne gelmiş başına âl-i 'abânıñ Nevres
 Neler ermiş gülüne bâğ-ı Velâ'nıñ Nevres
 'Ayb olunmaz bu musîbete kan ağlar ise
 Haşre dek dîdesi erbâb-ı vefânıñ Nevres
 Derd ü âh u gam u mâtem ile târîk olsa
 Yeri var âyinesi ehl-i safânıñ Nevres
 Sabrdan gayrı ne tedbîr elimizden ne gelir
 N'edelim böyle imiş hükmü Hudâ'nıñ Nevres
 Nice bunca sitem ü zulmü görüp derdinden
 Ser-nigûn olmadı eyvânı semânıñ Nevres
 Kim eder tîr ile a'dâ-yı Hudâ'dan başka
 Üstühânını şikest öyle Hümâ'nıñ Nevres
 Zulm ile zâde-i Zehrâ'yı şehîd etsinler
 Hiç mümkün mi vukû'u bu belânıñ Nevres
 Bunu kim etdi ise rûhuna yüz bin nefrîn
 Ede Allâh anı dûzahda mü'ebbed âmîn

Tıpkıbasım (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, K/4376)

<p>ایر سیدی ولد فاطمه بیگم بوستم اول سیدی مکر علی بیگ نامتم</p>	
<p>بر مردی که اهل محرم خیر بشر قتنی بی مرمت میر بر قدر طلی سبیل خاندان نبوی شسته لباننا ده خاک نار و اعطاش و آب است ناناناه بر طرف نوره اهدا و بجم دشمن سوی کن مویز کن اول سرگرد و دل کن باش آخیز با بر باقی جمعی هدایه آسیر</p>	<p>بی سبب سرگرد و شسته جگر جان بد کیم ای بر جز روح آل رسول بو قدر بیچو چرخ اولدی اول عالی که روپ بند صاحدی افلا که چقیق بخیر کوی خیر بند بر طرف نار و نوره و دخان مادر جمعی چنگ زبانه سوختن تشنه جگر صانع اول طایفه کتب با شسته قوی خیر</p>
<p>ناره که کردی اولون ماتم ای دیو بیخ آه ای دیو بر در ایله غله بر جلا کت</p>	
<p>بندان اول واقعه نه شسته لی بیخه کمال وله جدری اول شاره اول حق امان راست کله کجه کجه که چه سیند پیکان یا کدر ذات خدا بر صفتدان بر سن شهر بانو کوی یک چه جسمینی بر اوریا غرضه اول پیکر خون انودی</p>	<p>که میان ایلیم نرد انجمنی ککر خیال فرج ایروپ قالی ایطریلی صحرای کالی عشده و ترابری روح بر حال دوم عوتمه فوندی بر ایوم که دلال ناوک و شمس بر هر بانی خورشید حال دیری ایوانی جسمینم کمال اولدی نه کمال</p>
<p>زای چون خاکه دوستیقا نوبه کایه ذرای و شمس جان ننده بر حال بیخ</p>	
<p>سوی ز منس چون ای سر و چنار صفا شسته خورشید و طوفان سیه بی تدی چنار روشن بومره نمی کسند آه حیدر او کسند دون بقا جلا کت کت شمشیر از کیم نفس آفت و ملل ایله خا شمشیر اول کت هر طرف دن بر بر بکلای سپاه دشمن یادوق اولدی سکا ای سیدال با شتم</p>	
<p>عزم اولد کیم جهان دره ایطربا و ایدیم خانای می زیاد ایطربا و ایدیم</p>	
<p>قره با صرّه حضرت پیغمبر اکرم چند بق صوفیه لم بز که هر با کرم فین سما و الهی به جوتن نظر اکرم باشنده راهنما و کله رهبر اکرم پادشاه مکره کهر انفس اکرم مجلس واسع علم و کرمه ز بود اکرم نسب پاک ایطرب بر شسته ز فخر اکرم</p>	<p>سمن نال پیشان دل حیدر اکرم ششغ غمگنده خان ز از کله کت عالم و عارف و دانا دارا من صبق دیدنه در در ضعیف آینه قلبه جلا باغبان جبروته کل نوحه زمین نسخه حکمت و علم و علم شیره زنه سحر اخلاق ایطرب کله و بر حکم نوا</p>
<p>بی برورد ایله انجام بر افکند کت کبرتم آتش حیرت ایله با کت کت</p>	
<p>جشم گریانه شکر و در مدر بدم دل نقرده در دالمدر محرم</p>	

بر مصیبت بر عالمی بود کوشش
 دوری سانه سوار است در کوشش
 او مردم ملک سینه می زند
 غم شیرین می بلخ ایستون اجل بارون
 شعله برق خفا غمزم ایستون بر باد
 نیرم شور جانسوز جهانی سستون

بچه یک آتش اسم ایله یانسون حکرم
 ایستون مروی غرقاب بلا چشم نرم

بر طردن دمی فر باد ایله زین سارا
 کای هم در ادم ایستون چشم
 بچه دوا اولم در دایله فان غلام
 غلم ایله بینه کجا ایله زین خور
 بر مرز می که آل قانیه بایسون حکرم
 حیض کیم اولدی بوسه هر کیمین
 قلن نیکت مشک آفتی یا آفتی

بودای که در ستر فادیم بودیم
 نه صاحب نه موافق نه رفیق نه خیم

کاش کورده ایله کوزم ایله غلام
 کاش اول نیرم پاره سینه بیکرم

سکا عدای خدا حیل ستم اعلی
 ذات پاک کسبی بر سینه کیم کرم
 او مردم در دلم خجری سینه کرم
 بنی حسرت ایله قریه کت یونفا درنده
 کیم سینه کرم و ما زم کیمین کیمین

سسته ایاه کونک ویده در اولم کیم
 کیمه ما قره چشمی سینه کیم کیم

کوز نکلش با شین آل جاکت نورس
 عجا و نیرم مصیبت در فان غلام
 در دواه چشم نام ایله نار کیم
 کیم ایله زین خور عدای نه بایسون
 غلم ایله زاده زهر ایله شیره کیم
 صبران غری نه چاره ایستون ز کیم

پوی کیم ایله ایله در دهنه زین کیم
 ایستون استدانی دوزخه مو بایسون

این